

**ETRÜSK UYGARLIĞINDA YAŞAM ve TASARIM
DESIGN AND LIFE IN THE ETRUSCAN CIVILIZATION****Doç.Dr. Deniz DEMİRARSLAN**Kocaeli Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, İç Mimarlık Bölümü,
demirarslandeniz@gmail.com, Kocaeli/ Türkiye**ÖZ**

Günümüz İtalya'sının Etruria bölgesinde yaşamış ve M.Ö. 3. Yüzyıl ile M.Ö. 7. Yüzyıl arasında hüküm sürmüş Etrüsk uygarlığı ve kültürü İtalya'daki diğer kavimlerden çok daha ileri bir uygarlık düzeyindeydi. Roma İmparatorluğu'na katılıncaya dek yaklaşık bin yıl yaşayan bu uygarlık Batı uygarlığına zengin bir miras bırakmıştır. Antik dönemde, refah, lüks yaşamı seven, ziyafetlere ve müziğe düşkün, aynı zamanda dindar bir halk olan Etrüskler sanat alanında Yunan sanattan etkilenirken kent planlama, mimari, eşya ve mobilya tasarımında Roma uygarlığını ve dolayısıyla Batı uygarlığını etkilemiştir. Bu çalışmada Etrüsk Uygarlığında yaşam özellikleri ve yaşam özellikleri doğrultusunda gelişen tasarım özellikleri incelenmiştir. Etrüsk Uygarlığında sanat ve zanaat, yerleşim ve konut özellikleri, eşya ve mobilya tasarımı başlıkları altında incelenmiş ve bu konuda önemli bir kaynak oluşturması amaçlanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Etrüsk, Tasarım, Mobilya, Konut**ABSTRACT**

Etruscan Civilization and culture, which ruled between the 7th century BC and 3rd century BC and lived in today's Italy- Etruria region, was at a level much more advanced than other tribes in Italy. This civilization, which lived for about a thousand years before joining the Roman Empire, left a rich heritage to Western civilization. The Etruscans, who were prosperous, loving luxury life, fond of banquets and music, and at the same time religious people, were influenced by Greek art in the field of art, and influenced Roman civilization and therefore they influenced Western civilization in urban planning, architecture, furniture and furniture design. In this study, design features developed in Etruscan Civilization in terms of life characteristics and life characteristics are examined. The Etruscan Civilization was examined under the headings of art and craft, settlement and residential properties, furniture and furniture design, and it were aimed to form an important resource in this subject.

Keywords: Etruscan, Design, Furniture, House**1. GİRİŞ**

M.Ö. 7. Yüzyıl ile M.Ö. 3. Yüzyıl arasında hüküm sürmüş ve Yunanlıların "Tyrrhenioi", Romalıların ise "Etrüsk" dedikleri bu uygarlık kendilerini " Rasenna" olarak isimlendirmekteydi. Etrüskler, İtalya'da Tiren Denizi, Arno ve Tiber ırmakları arasındaki bölgeye yerleşerek hüküm sürmüşlerdir. Etrüsk halkının kökeninin nereden geldiğine dair çeşitli söylentiler bulunmaktadır. Herodotos'a göre Etrüskler Batı Anadolu'dan Lidya'dan gelmiştir (Sinemoğlu, 1984:365).

İtalyan arkeologlar ise Etrüsklerin Toscana'da Villanova Uygarlığı'nın bir uzantısı olduğunu belirtmektedir. M.Ö. 7. ve 6. yüzyıllarda Etrüskler siyasal ve sanatsal bakımdan en parlak çağlarını yaşamışlardır. Donanmaları batı Akdeniz'de egemen olmuş, ticaret alanında ise Yunanlı ve Fenikeliler ile yarışmışlardır. Birleşmiş bir devlet kurmayan ve bağımsız kent devletleri olarak hüküm süren bu uygarlığın kendilerine ait bir dilleri ve Yunan alfabesine benzeyen bir alfabeleri bulunmaktaydı. M.Ö. 283'te Romalıları mağlup olarak onların egemenliği altına giren Etrüsklerin geçmişleri hakkında ise edinilmiş bilgi az olup; tarım, hayvancılık ve inşaatçılık ile uğraştıkları bilinmektedir.

Etrüsk toplumunun temel taşı olan Etrüsk ailesi, kadın, erkek ve çocuklardan oluşan bir aileydi. Etrüsk kadını ise Yunan ve Roma kadınlarına oranla daha özgür haklara sahipti. Kadınların babadan gelen soyadları bulunmaktaydı. Kadın, çocukların eğitiminden birinci derecede sorumluydu. Erkekler daha çok ticaret, denizcilik ya da askerlikle uğraşmaktaydı. Kadınlarda makyaj Mısır Uygarlığında olduğu gibi önem kazanmıştır. Suriye, Yunan ve Mısır uygarlıkları ile olan ticari ilişkiler sonucu elde ettikleri parfüm, krem,

vücut yağları, bronz aynalar ile göz kalemlerini makyajda kullanmışlardır. Ölümden sonra yaşama inanan Etrüsklerin yaşam biçimleri günlük yaşamda kullandıkları mekânların ve eşyaların tasarımını etkilemiştir. Bu çalışma kapsamında, tasarım konusunda şimdiye dek diğer uygarlıklara göre daha az incelenmiş olan Etrüsk Uygarlığında yaşam ve tasarım konusunun incelenilmesi amacıyla öncelikle Etrüsklerde sanat ve zanaat konusuna değinilmiş, yaşam özelliklerinin belirlenmesi ve günlük yaşamda mekân ve mekân elemanı tasarımına etkilerinin tespit edilebilmesi amacıyla konut özellikleri, sonrasında ise konutlarda mobilya ve eşya kullanımı incelenmiştir.

2.ETRÜSK UYGARLIĞINDA SANAT VE ZANAAT

Etrüsk sanatına kısaca değinmemiz gerekir ise; özgün bir Etrüsk sanatının var olmadığı çeşitli kaynaklarda vurgulanmaktadır. Tarih açısından ele alınınca Etrüsk sanatı, Yunan sanatının Arkaik devresi ile çağdaştır (Sinemoğlu, 1984: 368).

Ticaret çok geliştiği için bu uygarlık sanatında doğu motiflerinin çok sık kullanıldığı görülmektedir. Ancak Etrüsk sanatı en fazla Yunan sanatının etkisinde kalmıştır. Günlük yaşam felsefesinin önem kazandığı Yunan Uygarlığının tersine Etrüsklerde bütün sanat etkinlikleri ölümden sonraki yaşam için yapılmıştır. Etrüsk sanatında zanaatkârlık düzeyindeki çalışmalarda bile olağan üstü bir kaliteye rastlanılmaktadır. Etrüsk heykel sanatında daha çok kilin şekillendirildiğini ve koroplastik çalışmalar yapıldığını görmekteyiz. Etrüskler, bu yöntemle en güzel yapıtlarını ortaya koymuşlardır. Bu yapıtlar, ya tamamen hafif olduğu için kilden yapılmakta ya da kil kalıp kullanılarak bronza dökülmektedir.

Özellikle heykel çalışmalarında konu mezar ve dinsel temalardan oluşmaktaydı. Yunan sanatında figüratif formlara ve anlatım kurallarında başarılı bir tutum sergilenirken Etrüsklü sanatçıların anatomik araştırmalar konusunda ne denli zayıf oldukları dikkati çekmektedir (Staccioli, 1978: 29-39).

Resim sanatında da konu olarak ölüm ve öteki dünya teması işlenmiştir. Her şeye rağmen az da olsa, bulunan örnekler arasında tapınakları hatta evleri süsleyen resimler bulunmaktadır. Bunlar pişmiş toprak levhalar üzerine yapılmış ve yan yana konulduklarında duvarı tümünden kaplayacak nitelikte resimlerdir. Etrüsk mezarlarının içinde yer alan resimlerin işlevi, ölen kişinin ruhu için bir aile çevresi yaratmaktır. Bu duvar resimlerinde resmin çerçeve içine alınmış olduğu dikkati çeken bir unsurdur. Resim sanatında kompozisyonlar simetri ve karşıtlık ilkesine göre basit bir şekilde oluşturulmuştur. Resimlerde en fazla kırmızı, siyah, beyaz, sarı, yeşil ve mavinin kullanılmış olduğu dikkati çekmektedir (Staccioli, 1978: 40-49) (Resim- 1).

Resim 1.Tarquinia'da bir mezarın duvarında bulunan resim ve bu resimden detaylar M.Ö. 6.yy (Staccioli, 1978: 41, URL-1).

Etrüsk sanatının kuşkusuz en büyük başarısı sanatla el sanatları arasındaki ayrımın ortadan kaldırılmış olmasıdır. Küçük el sanatları zaman zaman büyük tasarım örnekleri vermiştir. Özellikle ayna yapımı Etrüsklerde gelişmiş olup; aynaların üzerlerindeki tasvirlerden mobilya kullanımı ve günlük yaşama ilişkin bilgileri edinmek de mümkündür. Aynı zamanda aynalar üzerlerindeki süsleme tekniğine ve tasvirler göre yapıldıkları dönem hakkında bilgi vermekle birlikte Etrüsk toplumunun sosyal yapılaşmasının da bir yansıması olarak değerlendirilmektedir (Resim -2) (İzzet, 2001: 269).

Resim 2. Solda bronz lamba ayağı, sağda ise bronz ayna görülmektedir. M.Ö. 3. Yüzyıl (Demirarslan, 2011 :227).

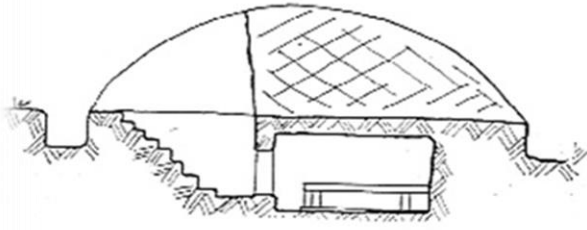
Küçük el sanatlarında da malzeme olarak çoğunlukla fildişi, kemik, ahşap gibi hafif malzemeler tercih edilmekle birlikte bronz ve seramik kullanımı da söz konusudur. Bilhassa seramiğin özel bir teknikle boyanarak metal görünümü verildiği bilinmektedir. Çömlek sanatında vermiş oldukları ilk eserler Yunan çömleklerine benzemektedir. Daha sonraki dönemlerde bronz işçiliğinin gelişmesi ile birlikte kap kacak ve çeşitli eşyaların yapımında döküm bronzdan özgün eserler vermişlerdir (Resim- 2). Ancak Etrüskler, el sanatlarının en güzel örneklerini kuyumculuk yani altın işlemeciliği alanında vermişlerdir. Metal işleme sanatında çok ileri oldukları için zengin ve zevkli bir hayat sürmüşlerdir (Demirarslan, 2011: 227).

3. ETRÜSK UYGARLIĞINDA YERLEŞİM VE KONUT ÖZELLİKLERİ

Şehir duvarları, kanalizasyon sistemi, kanal yapımı, bataklık kurutma gibi konularda önemli gelişmeler gösteren Etrüsk Uygarlığının en önemli şehirlerinden biri M.Ö. 6.yüzyılda nüfusunun 30.000'e ulaştığı tahmin edilen Cerveteri nekropolüdür. 12 siteden meydana gelen Etrüsk Devleti'nde şehirler tepeler üzerine kurulmuş ve etrafı da surlar ile çevrilmişti (Ünsal, 1949: 406).

Staccioli eserinde (1978:6) şehircilik alanında göstermiş oldukları ilerlemeye rağmen Etrüsklerin mimarlık alanında vermiş oldukları eserlerin kalıcı olmadığını vurgulamaktadır. Çünkü Etruria bölgesinde bol miktarda bulunan volkanik taşlar yerine mimaride ahşap ve toprak gibi dayanıksız maddeler kullanmışlardır. Bunun yanı sıra, Staccioli eserinde (1978: 6) daha sonraları, Romalıların bulup kullandıkları eşsiz Carrera mermer ocaklarını fark etmeyişlerini de bir hata olarak nitelendirmektedir. Etrüsklerde Yunanlılardaki gibi bir mimari anlayışın var olmadığını yapı elemanlarında sanatsal ve teknik bir uğraşın olmayışından anlamak olasıdır. Bilindiği üzere; Yunan sanatı, en sade yapısal unsurları dahi bir dizi kurallar çerçevesinde ele alırken Etrüskler ise bu görüşleri dikkate almamıştır.

Etrüsk mimarisi ve konut tasarımı hakkındaki önemli bilgileri ancak mezar yapılarından ve dinsel objelerden elde etmek mümkündür. Etrüskler daha önce de belirtildiği üzere; ölümden sonraki yaşama inanmaktaydılar. Bu sebeple mezar yapılarına ölümden sonraki yaşamın izlerini taşımasından dolayı önem verilmiştir. Ölümden sonraki hayatları için Mısır Uygarlığında olduğu gibi ölümler eşyaları ile birlikte gömülmekteydiler. Bu nedenle de mezarlarını ev biçiminde yapmaya başlamışlardır. Önceleri yaygın bir biçimde “tholos” adı verilen daire planlı içi büyük bloklarla yapılmış ve yalancı kubbeli mezar yapıları yapmışlar, daha sonraları toprağın altında ve kayalar içine gömme mezarlar inşa etmişlerdir. “Tümülüs” adını verdikleri bu mezarlar genellikle varlıklı aileler için inşa edilmekteydi. Ailenin önemi mezarın büyüklüğü ile ifade edilmiştir. Genel bir ifade ile Etrüsklerde iki tür mezar yapısı bulunmaktaydı: Halkın hücreler halinde toplu gömüldüğü “nekropol”ler ve soyluların gömüldüğü anıt mezarlar. Bugün arkeologların üzerinde çalışmalar yaptığı en ünlü nekropoller Corneto ve Cerveteri nekropolleridir. Bunlar yer altında bir yol üzerinde sağlı ve sollu sıralanmış mezar odalarından oluşmakta olup üzerleri tonozla örtülüdür. Anıt mezarlar ise yukarıda da bahsedildiği üzere kayalıklarda ya da üzeri toprakla örtülü tepecikler içinde tümülüs şeklinde inşa edilmekteydi (Resim-3,4) (Ünsal, 1949: 412).

Resim 3. Tümülüs mezarın teknik çizimi ve görünümü (URL-2).

Resim 4. Cerveteri Nekropolisi'nde bir mezarın iç görünümü ve detaylar. M.Ö. 4.yüzyıl (Staccioli, 1978:23).

M.Ö. 550 yılından sonra Cerveteri'de mezarlar arası mesafeler, adaların oluşumu, meydanlar, ara ve ana yollar ile yağmur suyu drenaj sistemi konusunda düzenlemeler yapılmaya başlanmıştır. Şehir planı ise birbirini 90° açıyla kesen yollardan oluşmaktaydı. Romalılar daha sonra bu şehir ve yol plan şeklini alarak geliştirmişlerdir. Etrüsk sanatının günümüze pek az örneği kalmasına rağmen köprü, tapınak, sur ve sur kapısı, kanalizasyon sistemi, su kemerleri ve şehir planlaması yönünden Roma Uygarlığını büyük ölçüde etkilemiş oldukları kesinlikle ortadadır. Etrüsk şehirleri içinde Marzabotto şehri önemlidir. M.Ö. 5. yüzyılda kurulan şehrin ana caddelerinin genişliği 15 m. idi. Ara sokaklar ise 5 m. genişliğindeydi. Şehir iki bölüme ayrılmıştı. Konutlar şehrin bir bölümünde yoğunlaşmış iken; ticaret ve yönetim merkezi diğer bölümde yer almıştı (Resim- 5).

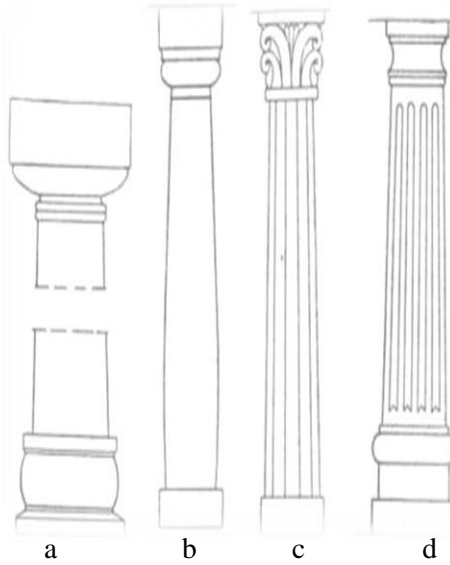

Resim 5. Bologna Marzabotto kenti kalıntıları. M.Ö. 5. yüzyıl. Şehrin kenarında görülen çukurlar kanalizasyon kanallarıdır (Staccioli, 1978: 10, URL- 3).

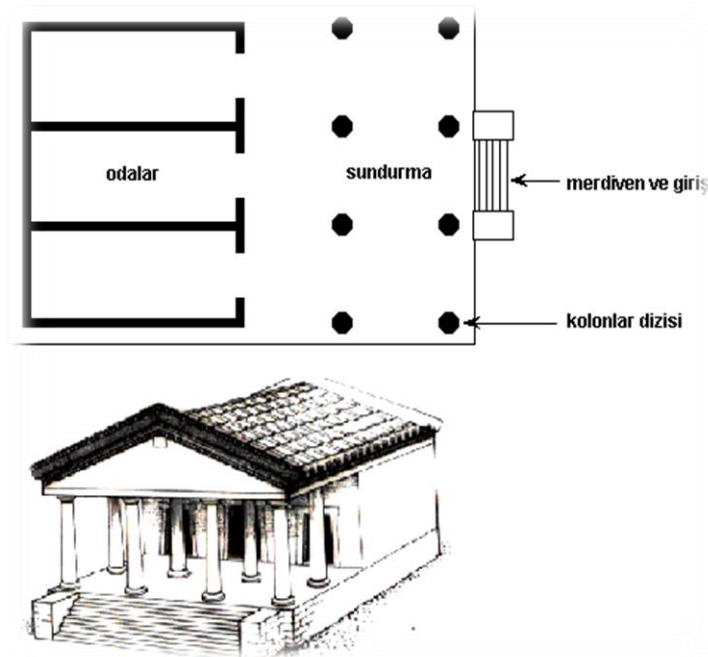
Etrüsklerde mezar yapıları ve şehirleşmenin haricinde kendilerine özgü sütun düzenleri de mekân tasarımı açısından önem taşımaktadır. Etrüskler bilhassa tapınaklarda ve mezarlarda kendilerine özgü sütun düzenlerini kullanmışlardır. "Toscano" ve "Eolik" adı verilen bu kolonlar sistematik olmamakla birlikte

Romalı mimar Vitruvius tarafından Etrüsk mimarisinin tipik özellikleri olarak tanımlanmıştır (Demirarslan, 2011: 229).

Toscano tarzında yapılmış kolonlar proto-dorik kolonlarla benzerlik göstermektedir. Başlık ve kaidesinde yer alan silmeler ile Dor kolonuna benzemektedir. Gövdesi şişkin yapılan Toscano kolonuna ise “Füsiform gövdeli Toscano” adı verilmiştir. Eolik sütunlar ise daha çok mezar yapılarında kullanılmıştır. Eolik sütunun pilyelerinin gövdesi resimlerle süslü olup başlığı yaprak volütlerden yapılmıştır. Özellikleri ise çiçeksi ve doğu etkisinde kalmış bezemeleridir (Staccioli, 1978: 18). Kesik piramit biçimli, gövdesi başlığa doğru daralan, düz başlıklı kolon ve plastırlar ise “Kanelür gövdeli Etrüsk plastırı” olarak tanımlanmaktadır (Resim- 6) (Ünsal, 1949: 421). Bu sütun düzenlerinin özellikle tapınaklarda uygulandığını görmekteyiz (Resim -7).

Resim 6. Etrüsk kolon ve pilyeleri. a- Toscano kolonu, b- Füsiform gövdeli pilye, c- Eolik tipi etrüks kolonu, d- Kanelür gövdeli etrüks plastırı (Ünsal, 1949:21).

Resim 7. Tipik bir Etrüsk tapınağında kolonların uygulanması (URL- 4).

İnşaat teknikleri incelendiğinde ilk tapınak ve evlerde kerpiç (kuru tuğla) örgüsü dikkati çekmektedir. Şehir surları “kiklop” veya “pelasge” tekniğinde örülmekteydi. Taşlar birbirine metal kenetlerle bağlanmaktaydı. Açıklıklar, düz lento veya yuvarlak kemerle geçilmiştir (Ünsal, 1949: 423).

Etrüsk mimarisinde Akdeniz’de yaygın olarak kullanılan yarım ark sistemi M.Ö.7. yüzyıldan itibaren kullanılmıştır. Taş dizileri ile oluşturulmuş ve içeriden merdivensi bir yapıyla eğimli bir çatı izlenimi veren yapılar mimarinin temel özelliklerinden birini oluşturmaktadır. Özellikle mezar yapılarında aynı merkez üzerinde yukarı doğru gittikçe küçülen halkalar ile merdivensi bir kubbe inşa edildiği görülmektedir. Bazen bu kubbe merkeze konulan büyük bir taş kolon ile desteklenmekteydi (Demirarslan, 2011: 231).

Etrüskler mimarilerine, motiflerin ritmik tekrarı, ışık ve gölge oyunları ile kendilerine özgü bir özellik kazandırmışlardır. Bu uygarlıkta ender görülen tiyatro yapılarından başka halka yönelik binaların olmadığı dikkati çekmektedir. Roma Uygarlığına tiyatro Etrüsk etkisi ile girmiştir. Etrüsk tiyatroları büyük mimari yapılar olmayıp; Etrüsk sanatçıları tiyatroyu beraberlerinde getirdikleri ahşap, taşınabilir eşyalar ile oluşturmaktaydılar. Böylece Yunanlılarda olduğu gibi yamaca yaslanan bir tiyatro binası inşa etmek de gerekmemiştir.

Etrüskler, her aileye bir konut yapmayı ilke edinmişlerdir. Bu uygarlıkta sadece soylular ve zenginler değil; “plebe” olarak isimlendirilen düşük sınıftan insanlar da konut sahibi olmuşlardır. Bu insanlar Roma Uygarlığında olduğu gibi sağlıklı koşullarda barınmamışlardır. Etrüsklerin çok katlı konutlar yerine tek katlı konutları tercih ettikleri bilinmektedir. Etrüsk evinin ilk örnekleri dört köşe bir odanın üzerinin eğimli bir çatı ile kapatılmasından oluşan bir mekândı. Odanın ortasında bir baca ve aydınlık için tepede bir delik bulunmaktaydı (Ünsal, 1949:418).

Etrüsk uygarlığında görülen bir diğer konut tipi de Türk çadırını andıran yuvarlak planlı üzeri sferik ya da konik çatılı tiptir. Çatının ortasında aydınlık ve hava için bir delik bulunmaktaydı. Sonraki dönemlerde yapılan basit kulübe tipindeki evler genelde dikdörtgen biçiminde, dar kenardan girişi bulunan, iki yana eğimli çatısı bulunan evlerdir. Çatı ahşap çatı üzerine ağaç dalları ile kapatılmıştır. Su geçirimsizliğini sağlamak amacıyla da kil kullanılmıştır. Evin çatısının iki uç kısmında mertegen altında açılmış olan deliklerden de havalandırma sağlanmaktaydı (URL-5). Etrüsk kulübesi biçiminde çok sayıda çömlek kap ve “urne” adı verilen mezar ya da ölü yakma kabı yapıldığı da görülmektedir (Resim-8). Bulunan bu ev biçimi kaplar sayesinde Etrüsk konutunun görünüşü hakkında bilgi edinmekteyiz. Ancak, en önemlisi Etrüsk konutu hakkındaki bilgileri Romalı mimar “Vitruvius”un “De architectura” isimli kitabından elde etmekteyiz.

Ayrıca, Etrüsklere ait olduğu bilinen ve M.Ö 9. ve 8. yüzyıllara ait olduğu tespit edilmiş kulübe kalıntıları Tarquinia kazıları sırasında bulunmuştur. Bu kulübelerin de yukarıda belirtmiş olduğumuz üzere dairesel, oval, dikdörtgen ya da kare planlı olarak, ahşap çatıklı strüktürde inşa edildikleri anlaşılmaktadır. Ağaç dallarından oluşan duvar örgüsü üzerine de killi bir harç ile sıva yapılmıştır. Duvarların zeminle birleşim yerleri ile ağaç direklerin dikildiği çukurların kenarları kaya ve taş parçaları ile korunmaya alınmıştır. Oval planlı ve büyük alanlı kulübelerde ikinci bir kapı bulunmakta ve kapının karşısındaki duvarda da bir pencere yer almakta idi. Ayrıca büyük kulübelerde içerden duvarla bölünmüş bir ikinci oda da yer almakta idi. Ocak ise mekânın ortasında yer almaktaydı (Resim- 8, 9).

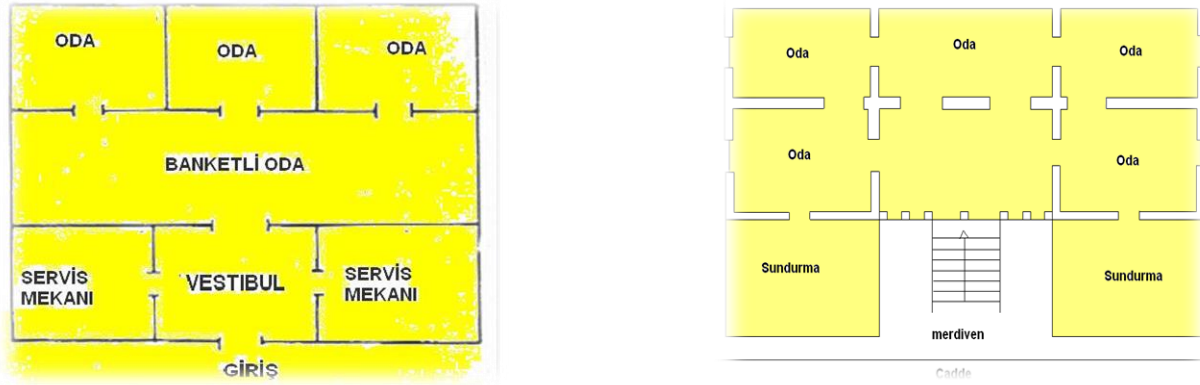

Resim 8. Basit Etrüsk evi ve kulübe biçiminde kaplar (Bonfante, 1986, Guide to the Etruscan and Roman Worlds at the University of Pennsylvania Museum of Archeology and Anthropology, 2002).

Resim 9. Üstte Demir Çağı Etrüsk kulübesi rekonstrüksiyonu görülmektedir. M.Ö. 8. yy. Palatino Müzesi (Haynes, 2005: 5).

Ortada Bologna’da Villanovan evi rekonstrüksiyonu görülmektedir (Leighton, 2005: 368). Altta ise Etrüsk Uygarlığı’ndan önce Kuzey İtalya’da Terramare kültüründe (Bronz Çağı) bir kulübenin iç mekânına baktığımızda Etrüsk kulübelerinin iç mekânı hakkında bilgi sahibi olmak mümkündür (URL- 6).

Resim 10. Etrüsk evi plan tipinden örnekler ve Liwan tipi ev (URL-7).

Sonraları Toscana’lı soylu ve zenginler Anadolu ve genel olarak doğu uygarlıklarının etkisiyle gelişen ve “Liwân” adı verilen konutlar yapmışlardır. Bu konutlar, verev bir avludan sonra yan yana iki veya üç bölümden oluşmaktaydı. Bu plan şemasının gelişmesiyle daha sonra Pompei’de örneklerine rastlayacağımız İtali ev tipi oluşmuştur. Bu konutların planına dikkat ettiğimizde, uzunlamasına tek bir aks üzerine yerleşen bağlantı koridoru, bir servis mekânı ve aralarında banketli oda olarak da bilinen şölen odasının yer aldığı diğer mekânların da simetrik bir şekilde aksın iki yanında yer aldığını görmekteyiz. Evlerin temelini, kesilmiş blok halinde kayalar ve genellikle nehir sularıyla taşınan şekilsiz iri taşlar oluşturmaktaydı. Bu temellerin üzerinde ise, killi pano şeritleri, pişmemiş tuğla veya ahşap kafeslerin arasına yerleştirilmiş küçük kayalardan örülmüş ve killi toprakla sıvanmış olan duvarlar bulunuyordu. Bu evlerin çatıları, ahşap kirişli, düz kiremitle kaplanmış ve yağmuru süzdürecek eğimde inşa edilmişti. Ancak teras tipi düz çatılara da rastlanılmaktadır. Avlunun ortasında çatıdan akan suyun toplanması için bir havuz yapılarak bu suyun kullanılması sağlandığı gibi yaz aylarında mekânın serinlemesi de sağlanmaktaydı. İç mekânın da küçük pencereler ile aydınlatıldığı bilinmektedir. Evin giriş cephesinde kemerli bir kapının iki yanında iki kemerli pencere simetrik olarak yer almaktaydı (Hanfmann, 1942: 8-16). Bazen iki katlı inşa edilen konutların dış yüzlerinde üstü örtülü teraslar yer almaktaydı.

Son yıllarda yapılan kazı çalışmaları sonucunda arkeologlar Tuscan’da bir Etrüsk evi ortaya çıkarmışlardır. Çok sayıda Etrüsk mezarı bulunmasına rağmen ev kalıntısının az olması Etrüsk Uygarlığı’nın ev yaşamına ait bilgilerin de azlığına neden olduğundan bu kalıntı arkeoloji ve tasarım tarihi açısından büyük önem taşımaktadır. Bulunan ev M.Ö. 3. ve 1. yüzyıllar arasında inşa edilmiş ve M.Ö.79 yılında Romalılar tarafından savaş sırasında yıkılmıştır. Zemin katın güneşte kurutulmuş paralel yüzlü tuğlalardan inşa edildiği evin ikinci katının ahşap olduğu tahmin edilmektedir. Zeminin sıkıştırılmış killi toprak olduğu görülen evin zemin katında erzak depolamada kullanılan küpler ile birlikte bronz kapı tokmağı ve bronz mobilya parçaları bulunmuştur (Resim- 11) (URL-8).

Resim 11. Tuscan'da bulunan Etrüsk evi kalıntıları (URL-9).

Resim 12. Etrüsk evinde oda illüstrasyonu (URL-10).

Etrüsk evi gerek plan tipi gerekse de iç mekân özellikleri açısından Roma evini de etkilemiştir. Etrüsklerin gündelik yaşamda konforu sevdikleri bilinmektedir. Bu nedenle evlerin iç mekânlarının döşenmesinde halılar, oturma bankları, kline önlerinde kullanmak üzere çeşitli büyüklüklerde masalar, iç mekânda süs ve kullanım amacıyla vazolar kullanmışlardır.

Etrüsk uygarlığında binaların iç mekânları ve mobilya kullanımı hakkındaki bilgileri mezarlardan elde etmekteyiz. Fresk ve dekorasyon sanatının konuları daha öncede anlatıldığı üzere ölüm sonrası hayatı ve ölünün ölüm sonrası hayatını neşelendirecek temaları kapsamaktaydı. Sümer, Akad, Hitit etkisiyle aslanlar, kıvrıkcık yeşil insan başlı ve hayvan vücutlu yaratıklar duvar resimlerinde yer almaktadır. Bu duvar resimlerinde insanların kurban edilişi, insanların toplum hayatı ve ziyafet törenleri resmedilmiştir. Boyalı resim ya direk kaya üzerine, ya terakota kaplama üzerine ya da duvar yüzüne yapılan stüko sıvası üzerine uygulanmaktaydı (Ünsal, 1949: 423).

Özellikle terakota kaplamalar üzerine yapılan duvar resimleri Etrüsk iç mekânları açısından önem taşımaktadır. Bu kaplamalar günümüzdeki duvar kaplamaları işlevinde, dikey olarak duvara monte edilen ince uzun, yaklaşık 1 m. yüksekliğindeki levhalardan oluşmaktadır. Resimlerin yapıldığı terakota yüzey önce ince bir kireç tabakasıyla kaplanmış, bunun üzerine desen konturları çizilmiş; daha sonra da bu konturların içi renklendirilmiştir. Esasen bu işlem Yunan Uygarlığından alınan bir yüzey dekorasyon tekniğidir. Özellikle Caere mezarının iç mekânında bu tarz renkli resimli duvar kaplamalarına rastlamaktayız (Resim-13). Duvar resimlerinin doğrudan tuf taşı üzerine yapılmış örnekleri de mevcuttur. Resimlerde kullanılan boyalar bitkilerden, hayvan kanlarından ve doğal minerallerden elde edilmekteydi. Bu boyalar ince bir sıva tabakasına, kireç henüz ıslakken daha önceden çizilmiş konturların içine uygulanmaktaydı. Ayrıca duvar kaplaması olarak terakota malzemeyi sık kullanan Etrüskler bu malzemeyi şekillendirme konusunda çok ileri bir seviyeye gelmişler; heykel, çatı ve giriş kaplama levhaları, akroter¹ ve antefiks² yapımında da kullanmışlardır (Resim-14).

Resim 13. Solda Caere mezarında Boccanera levhaları görülmektedir. M.Ö. 550-540 (URL-11). Sağda ise Campana levhaları görülmektedir. M.Ö. 530-520 (URL-12).

Resim 14. Akroter olarak kullanılan bir Apollon heykeli (Demirarslan, 2011: 242).

Resim 15. Bronz avize. 16 Dilimli avizenin dilimleri üzerinde insan, boğa başı, kanatlı tanrıça, bitkisel formlar, denizkızı ve yunus motifleri bulunmaktadır (URL-13, Staccioli, 1978: 36).

¹ Akroter: Bir alınlığın tepesine ya da yanlarına yerleştirilen, üzerine heykel ve süslemeler ve bunların üzerine konulduğu kaide.

² Antefiks: Eski yapılarda kiremitlerin uçlarını tutmak amaçlı ve genelde çatılara veya frizlerine konulan çoğu pismiş topraktan yapılmış olan süsler. Bazı zamanlarda bunlardan çöten olarak da yararlanılırdı. Bir başka türü iç ve dış frizlerin süslemesinde kullanılan küçük ve alçak kabartmalardır

İç mekânda pencerelerin dışında aydınlatma bronz avizelerle sağlanmaktaydı (Resim-15). Kapılar ise genellikle çift kanatlı olarak ve ahşaptan yapılmaktaydı. Ahşap kapının üzeri bronz ile takviye edilmekte ve süslenmekteydi. Bazen kapılara bu bronz ya da altından levhalar altın başlı çiviler yardımıyla çakılmaktaydı. Bazı kapıların terrakotta kaplama olduğu, hatta tamamıyla bronzdan veya taştan yapılmış kapılar kullanıldığı bilinmektedir. Örneğin; Tomba del Colle Casuccini mezarında bugüne dek koruna gelmiş çift kanatlı, kanatları yekpare travertenden, menteşe, tokmak ve açma yuvaları bronzdan yapılmış bir kapı bulunmaktadır (Tulunay, 1992: 29).

4. ETRÜSK UYGARLIĞINDA MOBİLYA VE EŞYA KULLANIMI

Etrüsk mobilyasına ilişkin az bilgi olmasına karşın bunlar hakkındaki bilgileri yukarıda da bahsetmiş olduğumuz üzere mezar yapılarından ve duvar resimlerinden öğrenmekteyiz. Etrüsk mobilyası M.Ö. 6. yüzyıldan itibaren ortaya çıkmaya başlamıştır. Etrüsklerin ahşap, taş, fildişi ve özellikle de bronz işçiliğinde usta oldukları bilinmektedir. Özellikle bronz sandıklar, yuvarlak silindirik formda iskemleler, şamdan, stant, tripod ve kazanlar yapmışlardır. Bronz dışında mobilyada gümüş de kullanmışlardır (Resim- 16). Özellikle stant ve tripodların tasarımlarında Yunanlılardan etkilenmiş oldukları açıkça görülmektedir.

Etrüskler eşya ve mobilya yapımında kullandıkları bronzu şekillendirmede genellikle dövme ve döküm tekniklerini kullanmışlardır. Dövme tekniğinde ince plaklar haline getirilen bronz çekiçlenerek biçim kazanmıştır. Döküm yönteminde ise “ balmumu metodu” kullanılmıştır. Bu yöntemde önce istenilen biçim balmumundan hazırlanmakta, üzeri ateşe dayanıklı kil ile kaplanmakta daha sonra ısıtılarak içindeki balmumunun erimesi ve bırakılan deliklerden dışarı akması sağlanmaktaydı. Oluşan kil kabın içine ise ergitilmiş bronz doldurulup soğuyunca kil kalıp kırılmakta ve ortaya istenilen form çıkmaktaydı. Günümüzde “hassas döküm tekniği” olarak da bilinen bu yöntem ile birçok eşya yapılmıştır (Tulunay, 1992: 108).

Resim 16. Bronz döküm bir vazo standı, tipod. M.Ö. 490-470, British Musem (URL-14).

Yunan Uygarlığı'ndaki tripodlar ile benzerlik dikkati çekmektedir. Standın her ayağı üç ince ayak şeklinde inmekte ve yerde hayvan ayağı şeklindeki bir tabanda birleşmektedir. Ayakların da ortada bir kayıt ile birleştirildiği görülmektedir.

Bronz için gerekli bakır Etrurya'daki zengin bakır yataklarından elde edilmekteydi. Podore Lippi'de Mezar 85 ve Mezar 89'dan çıkarılan mobilya parçalarından da yine Etrüsk mobilyası hakkında bilgi edinmek mümkün olabilmektedir. Bu parçalardan bazıları ahşap bir masaya aittir. Yuvarlak ahşap masanın bacak ile tabla birleşim yerinde ajur işçiliği vardır. Ayakları ise arp şeklindedir. Aynı mezarda bulunan tahtın ise oturma fontu ile sırtlığın birleşim yerinde bulunan iki adet volüt göze çarpmaktadır. Daha önce de değinmiş olduğumuz beş iskemleli mezardaki yapılmış taştan iskemlelerin ergonomik ölçülere uygunluğu da dikkati çekmektedir (Resim- 17). Etrüsk mobilyasında Yunan mobilyasındaki incelik, süsleme ve biçim görülmemektedir. Etrüskler iskemle, sedir, ayak taburesi, masa ve sandık gibi mobilyaları Yunan Uygarlığı'ndan almışlar; ancak formlarında değişiklikler yapmışlardır. “ Curule chair” olarak isimlendirdikleri çapraz ayaklı katlanır tabure ise daha sonraları Romalılar tarafından da kullanılmıştır (Resim- 18).

Resim 17. Beş iskemleli mezarda taştan iskemlelerin insan ile uyumu, Cerveteri (Haynes, 2005: 93).

Resim 18. Bronz tabure. Mandrione di Cavalupo Necropolü'nde bir kadın mezarından bulunan tabure modeli.

M.Ö. 9. yy.'ın ikinci yarısı. Museo Etrusco di Villa Giulia (Haynes, 2005: 20). Altta ise bir mezar içinde bulunan pişmiş toprak malzemeden yapılmış bir yemek sahnesini gösteren modelde tabure ve masa kullanımı görülmektedir (Bonfante, 1986: 99).

Oturma mobilyası olarak Yunan uygarlığının en önemli mobilyalarından biri olan Klismos iskemlesi Etrüsk Uygarlığında kullanılmamış olup; iskemle farklı bir biçim almıştır. Etrüsk Uygarlığındaki iskemlenin arkılığı silindirik bir taşıyıcıdan oluşmakta ve aynı biçim Ortaçağ sandalyesinin ana formunu oluşturmaktadır. Bronz iskemlenin üzerinde kabartma desenler yer almaktadır. Bu iskemlenin form olarak ölü küllerinin konulduğu "kanope" olarak isimlendirilen çömlek kaplarda kullanılması bize iskemlenin biçimi hakkında fikir vermektedir (Resim- 19).

Resim 19. Etrüsk bronz iskemle ve rekonstrüksiyonu. M.Ö. 500-100 (Yener, 1982: 59, URL- 15).

Resim 20. Solda Regollini-Galassi'nin mezarından çıkarılan taht. M.Ö. 7.yüzyıl. Vatikan Müzesi (URL-16). Ortada altta bronz taht, Vatikan Müzesi (URL-16). Sağda ise çapraz ayaklı Etrüsk taburesi, "Curule Chair" görülmektedir (Demirarslan, 2011: 248).

Resim 21. Solda bir mezar taşı üzerinde iskemle tasviri (URL-17). Ortada bir mezardan alınma kireçtaşından yapılmış oturan kadın heykeli tahtın kolçaklarındaki kadın başı figürleri dikkat çekicidir (Bonfante, 1986: 94). Sağda ise aynı tahtın günümüzde mermerden bahçe mobilyası olarak yapılmış şekli görülmektedir (URL-18).

Resim 22. Bronz ayna üzerinde tabure ve ayak taburesi tasviri. M.Ö. 325-300. Berlin Staatliche Museen (Grummond, 2006: 36).

Etrüsklerde kullanılan masa formları ise kare, dikdörtgen, yuvarlak, tek, üç ya da dört bacaklıdır. Genellikle mermer, bronz ve ahşap kullanılmıştır. En çok bronzdan üç aslan bacağa taşıtılan mermer tablalı masa yapılmıştır. Evlerde zeminin düzgün olmayışı, masalarda üç bacak kullanımını gerektirmiştir. Bu masa Yunan mobilyasından esinlenerek yapılmış olup “tripod” masa olarak isimlendirilmektedir. Özellikle Kazanluk Mezarı’nda yer alan duvar resmindeki mobilya tasvirlerinden masa ve oturma mobilyası hakkında bilgi sahibi olmaktayız (Resim- 23).

Etrüsklerde en fazla görülen mobilya türü diğer uygarlıklarda olduğu gibi kline olarak isimlendirilen yataklardır. Örnekleri mezarlardaki duvar resimlerinde ve kline şeklinde yapılmış lahitlerde görülebilmektedir (Resim-24)). Ege ve Yunan Uygarlıklarında kadınların sosyal hayatı oldukça kısıtlı idi. Bir kadının erkeklerin olduğu bir toplantıya katılma hakları yoktu. Buna karşın, Etrüsk Uygarlığında kadın ev içinde ve dışında eşi birlikte toplantılara katılma hakkına sahipti. Bu durum duvar resimlerindeki tasvirlerle de açıkça yansımıştır. Yunan duvar resimlerinde müzisyen ve hetereler (Bunlar eski Yunanda fahişelerin üst sınıfını oluşturuyordu. Toplumda fahişe olarak adlandırılmazlardı. Hetereler, toplumsal konumu yüksek, entelektüel ve özellikle iyi konuşan kadınlardı) dışında kadın ile erkek aynı kline üzerinde betimlenmez iken Etrüsk ve daha sonra da Roma Uygarlıklarında kadın ile erkek aynı kline üzerinde uzanır şekilde betimlenmişlerdir (Resim- 25). Yunan mobilyasının tersine Etrüskler yatakta etek kullanmışlardır. Ayak koymak için basamak yapmışlardır. Yatağın başucu yüksek olarak yapılmış olmakla birlikte iki kişilik yatak yaparak yatağın boyunu da kısaltmışlardır. Ayaklar dikdörtgen veya yuvarlak kesitli olup; yuvarlak bacaklı klineler yoğun olarak kullanılmıştır.

Resim 23. Kazanluk mezarındaki bir duvar resminde Etrüsk mobilyası tasviri. Koltuk, masa ve ayak sehpa kullanımı (URL-19).

Resim 24. Larthia Serianti'nin Sarchopagus'u M.Ö. 2. yüzyılın ilk yarısı. Floransa Arkeoloji Müzesi (URL-20).

Resim 25. Etrüsk yatağını gösteren “Evli Çift Lahidi”. M.Ö. 520 (Staccioli, 1978: 31).

Resim 26. Bronz Etrüsk yatağı. Yatağın çerçevesi ve ayakları bronzdan olup, üzerine yün döşek ve battaniye konulmaktaydı. Vatikan Müzesi (URL-21).

Bugün Vatikan Müzesi’nde sergilenen bronzdan yapılmış bir yatak sergilenmektedir (Resim- 26). Ayakları bronz olan yatağın çerçevesi ve çerçeve içi konstrüksiyonu da bronzdan yapılmış olup; bu çerçeve üzerine döşek konulmaktaydı. Yatakta başucu ve ayakucu bulunmamakla beraber sade oluşu, süs içermeyişi dikkati çekmektedir.

Fildişi biçimlendirmede de usta olan Etrüskler fildişinden mobilya aksamı ve çeşitli kutular yapmışlar ve günlük yaşamlarında kullanmışlardır (Resim- 27). Bronzu biçimlendirmedeki ustalıklarını mobilya dışında ev eşyası yapımında da gösteren Etrüskler özellikle mutfak eşyası yapımında yine bronz kullanmışlardır (Resim- 28).

Resim 27. Solda Fildişi mobilya parçası. M.Ö. 300- 100 (URL-22). Sağda ise fildişinden yapılmış bir kutu üzerindeki oyma işçiliği görülmektedir. M.Ö. 7. Yy (Bonfante, 1986:109).

Resim 28. M.Ö. 6. yüzyıl bronz mutfak gereçleri (Guide to the Etruscan and Roman Worlds at the University of Pennsylvania Museum of Archeology and Anthropology, 2002.) ve bronzdan yapılmış kozmetik kutusu görülmektedir (URL-23).

Etrüsk mobilyası M.Ö. 7. yüzyıla kadar Orta Doğu mobilyasının etkisinde kalmıştır. Bu dönemden itibaren Yunan mobilyasından etkilenmiştir. Mobilya örnekleri az olmakla birlikte mezarlardan çıkarılmıştır. Mobilya yapımında bronz, ahşap, taş ve dokumacılık konusunda ileri düzeyde işçilik görülmektedir. Yunan halkı gibi konfor ve lüksü seven Etrüsklerin özellikle bronz mobilya ve eşya yapımında tasarıma katkıları büyüktür. Etrüsk mobilya ve iç mekân sanatı 18. yüzyılda Etrüsk kalıntılarının ortaya çıkmasıyla Avrupa iç mekânlarında tasarım stillerini de etkilemiştir. Etrüsk tarzı mekân ve mobilyalar yapılmaya başlanmıştır. Özellikle tasarımcı Robert Adam'ın Neoklasik dönemde Etrüsk tarzı ile dekore etmiş olduğu iç mekânlar bu konuda önem taşımaktadır (Resim- 29).

Resim 29. Üstte 18. yüzyılda Robert Adam tarafından Etrüsk tarzında Neoklasik stil kapsamında tasarlanmış bir oda görülmektedir. Osterley Park Evi (URL-24). Altta ise yine 18. yüzyılda Etrüsk tarzı mobilya olarak isimlendirilen tarzda tasarlanmış bir mobilya görülmektedir (URL-25).Tasarım: Jean-Joseph Chapuis, 1815.

5.SONUÇ

Yunan sanatından etkilenen ve Roma sanatını ve dönemini etkileyen dolayısıyla Batı Uygarlıklarının gelişimine katkıda bulunan Etrüsk sanatının 19. Yüzyıla gelindiğinde döneminin mimari ve tasarım stillerini de etkilediği görülmektedir. Sanat alanındaki eserleri çok ileri düzeyde olmasa da kullanılan teknikler diğer eşyaların yapımında da kullanılmıştır. Kent planlamadan eşya ve mobilyaya değin geniş bir alanda tasarım konusunda önemli katkıları bulunan Etrüsklerin bu katkıları aşağıdaki şekilde özetlenebilir:

- ✓ Yunan Uygarlığının tersine Etrüsklerde bütün sanat etkinlikleri ölümden sonraki yaşam için yapılmıştır.
- ✓ Zanaatkârlık düzeyindeki çalışmalarda bile olağan üstü bir kaliteye rastlanılmaktadır. Bu durum da tasarımın gelişmesine yol açmıştır.
- ✓ Sanatla el sanatları arasındaki ayırım ortadan kaldırılmıştır.
- ✓ Küçük el sanatlarında da malzeme olarak çoğunlukla fildişi, kemik, ahşap gibi hafif malzemeler tercih edilmekle birlikte demir, bronz, altın ve seramik kullanılmıştır. Bilhassa seramiğin özel bir teknikle boyanarak metal görünümü verilmiştir.
- ✓ Metal işleme sanatında çok ileri oldukları için zengin ve zevkli bir hayat sürmüşlerdir.
- ✓ Şehir duvarları, kanalizasyon sistemi, kanal yapımı, bataklık kurutma gibi konularda önemli tasarımlar geliştirmişlerdir.
- ✓ Mimarlık alanında vermiş oldukları eserler kalıcı olmamıştır.
- ✓ Mezar yapıları önemli mimari eserlerdir.
- ✓ Yaşam ve kültürleri ile ilgili bilgiler Mısır Uygarlığında olduğu gibi mezar yapılarından elde edilmiştir.
- ✓ Köprü, tapınak, sur ve sur kapısı, kanalizasyon sistemi, su kemerleri ve şehir planlaması yönünden Roma uygarlığını büyük ölçüde etkilemişlerdir.
- ✓ Tiyatro yapılarından başka halka yönelik binaların olmadığı dikkati çekmektedir. Romalılar tiyatro mekânı tasarımını Etrüsklerden almıştır.
- ✓ Toplumun her kesimine konut yapmışlardır.
- ✓ Konutların planlaması ve iç mekân düzenlemesi Roma konutlarını etkilemiştir. İç mekân süslemelerinde Sümer, Akad, Hitit etkisi görülmektedir.
- ✓ Tasarladıkları eşya ve mobilyalar arasında bronz sandıklar, yuvarlak silindirik formda iskemleler, çift kişilik yataklar, sedirler, şamdan, stant, tripod ve kazanlar, aynalar yer almaktadır.
- ✓ İlk defa çift kişilik yatağı Etrüskler tasarlamış ve kullanmıştır.
- ✓ Bronzu şekillendirmede genellikle dövme ve döküm tekniklerini kullanmışlardır.

KAYNAKLAR

Bonfante, L.(1986). Etruscan Life and Afterlife: A Handbook of Etruscan Studies. Wayne State University Press, Detroit.

Demirarslan, D. (2011). Tasarım Tarihi- Tarih Öncesi Dönem ve Antik Çağ Uygarlıklarında Mekan ve Mobilya Tasarımı. KOÜ Yayınları, Kocaeli.

Grummond, N. T. (2006). Etruscan Myth, Sacred History and Legend. Upenn Museum of Archaeology.

Guide to the Etruscan and Roman Worlds at the University of Pennsylvania Museum of Archeology and Anthropology. , 2002.

Hanfmann, G. (1942). "Etruscan Doors and Windows", The Journal Of The American Society Of Architectural Historians.Vol. 2, No. 1 (Jan.,1942), s.: 8-16

Haynes, S. (2005). Etruscan Civilizations: A Cultural History. Getty Publications.

İzzet, V. (2007). The Archaeology of Etruscan Society,.Cambridge University Press.

Leighton, R. (2005). "House Urns and Etruscan Tomb Painting: Tradition versus Innovation in the Ninth-Seventh Centuries BC". *Oxford Journal Of Archaeology*. 24(4) s: 368.

Sinemoğlu, N., (1984). *Sanat Tarihi*. MSÜ Yay., İstanbul.

Staccioli, R., (1978). *Etrüsk Sanatını Tanıyalım*. İnkılap Yayınevi, İstanbul.

Tulunay, E. (1992). *Etrüsk Sanatı*. Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.

Ünsal, B., (1949). *Mimari Tarihi I*. Teknik Okulu Yay., İstanbul.

Yener, N.,(1982). *Gelişim Süreci İçinde Malzeme, Yapım Yöntemi, Biçim İlişkisi*. İDGSA Yeterlik Tezi, İstanbul.

URL-1: <http://www.ou.edu/class/ahi1113/html/ch-05.htm> (20.06.2011)

URL-2: http://soren.faculty.arizona.edu/340b_lecture_4_images (08.06.2011).

URL-3: <http://www.superstock.com/stock-photography/marzabotto> (20.06.2011).

URL-4:

http://lib.haifa.ac.il/collections/art/etru/etruscan_temple_mode.jpg (08.06.2011).

URL-5: http://mv.vatican.va/3_EN/pages/x-Schede/MGEs/MGEs_Sala01_04_006.html (17.02.2011)

URL-6: <http://www.mmdtkw.org/AU0101cTerramare1.jpg> (13.06.2011).

URL-7: <http://www.ou.edu/class/ahi4163/slides4/pg19-04.gif> (08.06.2011).

URL-8: <http://www.turismo.intoscana.it/allthingstuscany/tuscanyarts/etruscan-domus-vetulonia/> (08.06.2011).

URL-9: <http://www.turismo.intoscana.it/allthingstuscany/tuscanyarts/etruscan-domus-vetulonia/> (08.06.2011).

URL-10: http://www.daviddarling.info/encyclopedia_of_history/E/Etruscans.html (08.06.2011).

URL-11: http://lib.haifa.ac.il/collections/art/details_judgment.html (13.06.2011).

URL-12: <http://www.myartprints.com/a/etruscan/the-campana-plaque-a-wing.html> (13.06.2011).

URL-13: <http://www.ou.edu/class/ahi4163/slides4/pg19-04.gif> (08.06.2011).

URL-14:

http://www.britishmuseum.org/explore/highlights/highlight_image.aspx?image=k36056.jpg&retpage=17987 (22.06.2011).

URL-15: http://namiinteriors.blogspot.com/2009_05_01_archive.html (13.06.2011).

URL-15:

http://www.scalararchives.com/web/ricerca_risultati.asp?posizione=1&nRisPag=48&pagIniziale=1&pagFinale=3&nextPrev=0&SC_Luogo=Gregorian+Museum+of+the+Etruscan+Art%2C+Vatican&prmset=on&SC_PROV=RA&SC_Lang=fra&Sort=7&luce= (08.06.2011).

URL-16:

http://www.scalararchives.com/web/ricerca_risultati.asp?posizione=1&nRisPag=48&pagIniziale=1&pagFinale=3&nextPrev=0&SC_Luogo=Gregorian+Museum+of+the+Etruscan+Art%2C+Vatican&prmset=on&SC_PROV=RA&SC_Lang=fra&Sort=7&luce= (08.06.2011).

URL-17:

<http://www.corbis.co.in/info.php?imageuid={1bb13840-11ff-4816-9f77-a3cfa1d1a303}&s=Etruscan&rm=&rf=&mr=&loc=&col=&listRF=&orient=&view=&people=&pht=&max=&p=2> (09.06.2011)

URL-18: <http://www.architecturalsupplyinc.com/benches-mb107.html> (13.06.2011).

URL-19: http://www.maravot.com/Etruscan_Phrases.html (22.06.2011).

URL-20: http://www.vroma.org/images/mcmanus_images/larthia_seianti.jpg (22.06.2011).

URL-21: <http://www.historyforkids.org/learn/romans/architecture/houses/cubicula.htm> (17.02.2011).

URL-22: <http://www.flickr.com/photos/mharrsch/2579791465/> (22.06.2011).

URL-23:

http://www.britishmuseum.org/explore/highlights/highlight_objects/gr/b/container_for_cosmetic_items.aspx
(22.06.2011).

URL-24: <http://www.usc.edu/schools/annenberg/asc/projects/comm544/library/images/145bg.jpg>
822.06.2011).

URL-25: <http://www.artsconnected.org/resource/3715/etruscan-style-armchair-one-of-a-pair> (20.06.2011).